

Artur Štern

NARAVOSLOVJE IN POEZIJA: SKLADNI DUEL

*...čeprav
sta več kot neločljiva brata, žal,
ne bosta nikdar v miru; svoj poet,
svoj učenjak, ne bi nikoli več priznal,
in dvoboj je v neznani čas ujet.*

V zavesti večine tistih naravoslovnih raziskovalcev, ki po splošnih merilih veljajo za prave in resne znanstvenike, je beseda *filozof* nosilka negativnega pomena. Zdi se, da je pri njih le še ena žalitev – če seveda odmislimo nekatere iz splošne ljudske rabe – hujša od nje: *pesnik*. Iz tega sicer ne sledi nujno, da omenjeni ljudje prezirajo tovrstno umetnost in umetnike, kajti besedo uporabljajo v metaforičnem smislu: zanje je to oznaka za tistega med njimi, ki prihaja na dan z nenavadnimi domislicami, ki jih ni mogoče oziroma po njihovem niti ne vredno preverjati. Zato pa iz tega skoraj nujno veje vsaj vzvišen odnos do tistega, kar po njihovih merilih ni racionalno in empirično.

Na drugi strani poznamo tudi pri poetih užaljeno in zaničljivo držo do znanosti, in ta je prav tako nekaj običajnega, razumljivega in, kot vemo, včasih tudi eksplisitno izražena celo v posameznih delih raznih ustvarjalcev – spomnimo se Prešernove pesmi Zvezdogledom, ali pa Poejevega soneta, deklarativno naperjenega proti znanosti.

Holizem

Sodeč po teh uvodnih besedah bi sklepali, ne le da si naši dve obravnavani področji nista prav zelo blizu, temveč se zdi, kot da stojijo njuni izvajalci in zastopniki na dveh medsebojno oddaljenih si bregovih široke življenjske reke, da govorijo drug drugemu izrazito tuj jezik; da se v njih z dobesedno vzorčno silovitostjo izraža skrajno nasprotje med razumom in čustvi; in da drug drugemu pri vsem tem najbrž tudi ne morejo biti nič kaj simpatični ali zanimivi.

Pa le ni čisto vselej tako. Če pogledamo v zgodovino, se prav hitro zavemo dejstva, da sta si bili obe področji, tako kot poleg njiju tudi še najrazličnejša druga, v preteklosti med seboj veliko bolj blizu. Pri starih Kitajcih so bila nekatera največja filozofska dela – in ta so v tistih krajih in časih zajemala velik razpon, vse od naravoslovja pa do mistike – pisana kot pesmi. Tudi na zahodu se je naravoznanstvo tuintam izražalo skozi poezijo – za primer vzemimo početje starorimskega misleca

Lukrecija, ki je svoje obsežno delo *De rerum natura* napisal v verzih. Skozi številna nadaljnja stoletja so se navkljub postopnemu čedalje izrazitejšemu medsebojnemu formalnemu ločevanju področij človekove ustvarjalnosti nekateri posamezniki še kar naprej ukvarjali z več različnimi področji hkrati. Goethe, na primer, vsem znan kot odličen literat, je bil v svojem času tudi eden najpomembnejših zagovornikov tako imenovane organicistične smeri v biologiji, se pravi tiste, ki poudarja pomen organizma kot celote, ne pa samo kot vsote svojih sestavnih delov – in do tega stališča je najbrž prišel prav zaradi občutij lastne nedeljivosti kot literarno ustvarjalnega subjekta.

Tudi v času velikih specializacij in subspecializacij, ki so osnovna značilnost sedanjega oziroma polpreteklega obdobja, je nekaj vidnih posameznikov vztrajalo pri tako imenovanem generalističnem pogledu na znanost in stvarnost nasploh. In v najnovejšem času, torej tik pred koncem drugega tisočletja, se vse več ljudi odloča v prid takšnemu celostnemu gledanju. Če je bilo pred desetletjem na primer za nekega zdravnika njegovo morebitno popoldansko ukvarjanje s slikarstvom še stvar čisto intuitivno doživete izbire njega kot posameznika, pa se danes povezave podobnega tipa semintja že povsem nesramežljivo, predvsem pa tudi že na deklarativni ravni, pojavljajo kot docela upravičene, še več, kot znamenja modrosti in kot bolj učinkovite smeri na poti do cilja – in to včasih tudi zelo specifičnega in celo strokovnega. Tako smo se, opremljeni z izkušnjo pretekle in nove celovitosti in pa z novimi ekspertnimi informacijami ter znanjem, ki nam jih prinašajo številne stroke, v spirali vzpeli nad nekdanj opuščena gledišča – od koder je panoramski razgled zdaj še obsežnejši, hkrati pa naše daljnogledne priprave še veliko bolj izostrene.

Pri tem novem holizmu obstaja vsekakor tudi nevarnost poskusov, da bi pod vtisom načela *vse je povezano z vsem* stvari in dogodke razumevali, bodisi kot razložljive po enem samem obče veljavnem obrazcu bodisi kot tako kompleksne, da o njih po docela legitimnem pristopu s katerekoli strani lahko zatrjujemo karkoli, ali pa, da bi nemara izjavljali tudi nekaj čisto drugega: da ne moremo o ničemer prav nič pametnega povedati. Pravzaprav gre za tri samo navidez nasprotujoče si trditve, ki pa imajo neko zelo izrazito skupno potezo: vodijo v pretirano posploševanje, od tam naprej pa nikamor več – kolikor se, seveda, pogovarjamo o ravni tehničnih mentalnih vrednot.

V tukajšnji esejistični razpravi se bom, deloma tudi spričo pravkar povedanega, zlasti pa zaradi relativno specifičnega namena tega pisanja – in tudi sicer čisto z veseljem – odrekel povezovanju vseh teh različnih področij človekove ustvarjalnosti drugega z drugim. Vso to celostno kolobocijo je bilo pač treba omeniti kot dokaz, da se v našem času povezujejo med seboj nenavadno različni pogledi na stvarnost – toda odslej bomo odmislili vse druge in govorili le še o dveh, tistih, ki ju napoveduje naslov. Možnosti povezave med enim in drugim pa so raznotere.

Slep je, kdor ...

V okviru svojih razglabljanj, miselnih eksperimentiranj in špekulacij so posamezni teoretiki s sociobiološkega področja našli naravno osmislitev tudi za tiste predstavnike človeške vrste, ki so sami predtem tisočletja zaman iskali odgovor na vprašanje o smislu bivanja in ustvarjanja, pa pri tem navkljub tej svoji nevednosti resda še naprej delovali, a pač samo na podlagi intuicije. Zakaj pesnik pesni? Zato vendar, da s tem poveča možnost za reprodukcijo svoje DNA!

Ta sociobiološki aksiom je kajpada smešen – vsaj dokler je postavljen kot

brezprizivna resnica in edina podlaga. Če pa si to in podobne teze ogledamo v njihovi nekoliko manj samozaverovani obliki, postanejo lahko zanimive tudi vsebinsko, in ne več samo kot bizarne in šokantne alternativnostne pritegovalke pozornosti za vsako ceno.

Pri ptičih je lepo petje ena osnovnih deviz za uspeh. Med samci nekaterih vrst poteka izbor dejansko na podlagi tega, kdo bo lepše, glasneje ali morda dlje žvrgolel pod vejevnatim balkonom svoje izvoljenke. Za takšen estetski čut pri samicah, ki izbirajo tovrstno najboljšega med njimi, obstaja nekaj čisto naravnih, tako rekoč koristoljubnostnih razlogov. Najvztrajnejši in najboljši pevec je bolj verjetno tisti, ki je telesno močan in zdrav – kar je seveda zelo solidno zagotovilo, da bodo taki tudi njegovi potomci. Toda spolna selekcija prinaša tudi razne modne trende – sem spada na primer pavji rep, ali pa melodioznost žvrgolenja –, ki niso več nujno tudi zares koristni v preživetvenem smislu, temveč rabijo le še temu namenu, da pri nasprotnem spolu zbudijo prijetno pozornost. Da, celo obremenjujoči in škodljivi lahko postanejo za posameznika – toda kaj je v primerjavi s tem, denimo, majhnim hendikepom tista velikanska korist, ki mu jo prinaša spolna privlačnost. Ptič pevec, ki poje najbolj vztrajno ali pa morda tudi najbolj glasno, s tem kajpak tudi najbolj izziva svoje naravne plenilce – toda v svojem relativno kratkem življenju kljub vsemu oplodi več samic kot tisti, ki ga – statistično verjetno – plenilec resda požre malo kasneje, a ga pri vsem tem tudi samice ne obožujejo tako brezpogojno. Malo divja, zato pa zanimiva hipoteza, ki bi jo lahko postavili v zvezi s tem, bi šla: morda je tudi John Lennon umrl prav zaradi podobnega načela; čeprav naj bi se bila v njegovem primeru tista potencialno izdatna, s petjem in slavo pridobljena reprodukcijska kapaciteta, kot pripovedujejo, že predtem izrodila v monokulturno seksualno suženjstvo.

Glede motivacijskih usmeritev povprečnega pevca – pri čemer se pridevnik ne nanaša na njegovo izvajalsko kvaliteto, temveč na njegovo tipičnost – smo si lahko na podlagi sociobioloških hipotez dejansko precej hitro na jasnem. Osnovna proksimalna motiva sta slava in denar, oboje pa nato bistveno razširi krog zainteresiranih pripadnic drugega spola. Poleg tega mu morda tudi že sama njegova dejavnost, ne da bi mu prinašala karkoli dodatnega, zagotavlja določeno mero zanimivosti – spričo morebitnega ženskega nezavednega stališča, ki ga povzema tako imenovana *hipoteza o privlačnem sinu*: gre za implicitno pričakovanje, da bo tudi potomec takšnega očeta podedoval nekaj te njegove spolne privlačnosti (odrski izvajalci so takšni bodisi že v siceršnjem življenju bodisi za takšne obveljajo šele po tistem, ko enkrat močno zaslovijo) – in nato bo tudi sam deležen temu ustrezno večje pozornosti pri ženskem spolu – kar za njegovo mater v genetičnem smislu seveda pomeni, da bodo njeni geni tudi v naslednji generaciji šli dobro v promet oziroma našli dobre kompanjone.

Pri tem naj posebej opozorim na dve ravni pravkar opisane motivacije: pri nekaterih posameznikih je ta – sodeč po pričujoči sociobiološki hipotezi – samo implicitna, docela nezavedna; pri drugih pa je jasno izražena in njen cilj zavestno hoten.

Niti ni tako pomembno, ali se naš pevski junak dejansko sprehaja od postelje ene oboževalke do druge ali pa mu je dovolj že občutek, da bi to lahko počel – v današnjem času tako ali tako nobena od obeh variant (za prvo to velja vsaj načelno, za drugo pa seveda definitivno) ne poveča njegovega dejanskega genetsko reprodukcijskega učinka, ki v okviru te sociobiološke teorije velja za tisti glavni biološki gibalec in podstat vsega tega početja. Evolucijska psihologija uči, da je selekcija pri naših – deloma morda tudi, dobesedno vzeto, še živečih – prednikih delovala na

posamezne vedenjske module, ki so pač povečevali verjetnost za razmnoževanje (in deluje nemara tudi na nas – kontracepcijsko osveščeno generacijo –, le da z nekoliko spremenjenim, vsekakor upadlim selekcijskim pritiskom). Eden od tovrstnih modulov pri samcih bi bil kajpada tisti, ki bi omogočal promiskuitetno obnašanje. Tako teoretična naravoslovna znanost vsaj na tem segmentu podkrepljuje Freudove intuitivne trditve o spolnem nagonu kot podlagi za sleherno človekovo, navidez še tako nebiološko ravnanje. Toda problem nastane zdaj v zvezi z drugim spolom: motiv običajne uspešne pevke – pa če govorimo o izraženih ali pa o skritih željah – vendarle ni, da bi se kot nekakšna Katarina Velika orgiastično zabavala z nepreštevnimi množinami ljubimcev – do tega cilja bi veliko prej in izdatneje prišla preprosto tako, da bi se zaposlila v kaki, za to dejavnost primerni ustanovi.

Biopoezija

Če se torej rajši zadržimo na moški strani, kjer se posamezne omenjene trditve zdijo bolj prepričljive, po vsem tem nastopi vprašanje, koliko je zdaj v pesniku tistega obravnavanega samčevskega pevca – ali drugače, koliko biologije se skriva v poeziji.

Prešeren in še nekateri so pesnika dejansko imenovali *pevec*. Delno gre pri tem za metaforo, delno pa se nanaša na obstoj in izvajanja nekdanjih trubadurjev in raznih potujočih pevcev oziroma tudi današnjih kantavtorjev – med katerimi je bilo in je veliko nadarjenih izvajalcev, pa tudi nekaj pravih pesnikov. Beseda pevec v Prešernovi poeziji najbrž razkriva njegovo samoironično distanco do svojega početja – s čimer pa morda nevede in nehote spričuje avtorjevo in hkrati tudi obče intelektualistično stališče o razmerju med zabavno leporečno muziko in poezijo: kakorkoli obračamo, je naključno izbrani stvarnik poezije zelo verjetno duhovno globlji in bolj vsestranski od običajnega pojočega zabavljača (kar seveda ne pomeni, da so pevski morbidneži kaj boljši ali bolj poglobljeni že samo zaradi svojega pesimizma in mračnjaštva, saj vemo, da je vse to lahko pač odraz dejanske lastne ničvrednosti, lahko pa na primer tudi čista poza).

Radikalni sociobiološki argument v zvezi z zgoraj zastavljenim vprašanjem bi bil seveda ta, da ni v poeziji ničesar, kar ne bi spadalo v biologijo. Pesnik bi vsebinsko potemtakem ne bil čisto nič drugačen kot tisti že obdelani pevec – človek ali ptič. Poezija bi bila torej obravnavana kot sredstvo za nakopičenje ugleda in denarcev. Zlasti slednji neposredno zagotavljajo lagodno in biološko brezskrbno življenje, kar je vsekakor lepa perspektiva za potencialno mater skupnih potomcev s takšnim možem ali celo tudi samo ljubimcem, ki pa bi bil ob vsem svojem bogastvu lahko seveda dokaj radodaren do svojih lastnih sorodnikov in njihove roditeljice.

No, zadeva tu zveni že sila neresno, kajti zelo dobro vemo, kako je z bogastvom pri poetih: če se semintja kateri morda res lahko prične preživljati samo s pisanjem poezije, je to pač samo zelo velika izjema – in še pri njem ne moremo govoriti o kakšnem bogastvu. Na drugi strani pa drži, da se v resnici skoraj nihče od pesnikov, tudi če bi mu ponudili možnost, da lahko odslej samo še pesnikuje, ne bi odločil za tako enostransko dejavnost – v življenju si bo večina tovrstnih tičev rajši iskala različne zanimive zaposlitve, in pri tem se lahko, prav zaradi njihove odprtosti in ustvarjalnosti, rodijo nadvse zanimivi rezultati – ki so navsezadnje lahko tudi finančno presenetljivo ugodni. Toda tu imamo spet novo antitezo: za poete je, vsekakor bolj kot za druge predstavnike populacije, značilen celo prezirljiv odnos do velikega imetja, poleg tega pa tudi večja nagnjenost k neodgovornemu boemstvu.

Danes so, v zvezi s tovrstnimi razpravami, na prizorišče stopili že omenjeni evolucijski psihologi, raziskovalci človekovega obnašanja, ki se navezujejo na biološka izhodišča, a se pri tem skušajo tudi formalno – se pravi med drugim tudi po samem poimenovanju svoje vede – distancirati od razvpih in precej kompromitiranih sociobiologov. Ne trdijo na primer, da je vsaka konkretna človeška vedenjska poteza ali dejavnost evolucijsko neposredno izselekcijirana (česar navsezadnje tudi vsak vsaj približno priseben sociobiolog ne bi trdil). Nekatere psihološke reakcije so lahko celo povsem zgrešene in nekoristne, ne da bi bile pri tem tudi kadarkoli v preteklosti prinašale karkoli pozitivnega. Vsekakor pa je selekcija potekala med mentalnimi moduli, ki takšne vedenjske ekscese omogočajo, torej so morali ti moduli pozitivno biološko učinkovati vsaj v tako imenovanem okolju evolucijske adaptiranosti, se pravi v afriški savani skozi mnoga desetisočletja, vse do zaenkrat zadnjega med njimi, ko so ljudje uvedli stalno poljedelstvo in s tem sprožili začetek civilizacije. Kar bi bilo v okviru te vede zares mogoče, smiselno in pomembno izjaviti o tukajšnjem področju razprave, je nemara naslednje: če obstaja univerzalna osnova za večjo nagnjenost žensk do tistih moških, ki pišejo poezijo, potem je to dejstvo mogoče iskati v biologiji. In kako bi, če bi bilo tako, razlagali to našo zvezo – po tem, ko smo malo prej videli, da v tukajšnjem primeru denar ni ravno prepričljiva osnova?

Še predtem kaže poudariti, da, poleg že povedanega o tovrstni finančno usmerjeni podjetnosti, takšna ženska, ki odkrito priznava, da ji gre predvsem za materialne vrednote, ne more biti prav vrhovno spoštovana (kajpada je v samem bistvu še toliko slabše s tisto, ki se prav tako zaveda te svoje neposredne koristoljubnosti – ker pa ve tudi, da ji ta ni ravno v čast, se povrhu še pretvarja, da sploh ni taka). Najbrž je, deloma tudi zato, veliko pogostejša naslednja oblika delovanja našega evolucijsko nanesenega vedenjskega obrazca: materialne koristi so resda končna posledica neke samčevske lastnosti, toda v trenutnem psihičnem doživljanju samice je to nekaj docela navrženega – medtem ko je tisto, kar dejansko sprejemajo z vso svojo emocionalno zavzetostjo in občutji nadzgodovinskega, neka osnovnejša in dokaj manj oprijemljiva, zato pa vsaj pogojno tudi toliko bolj duhovna lastnost – kakršna je med drugim na primer tudi pesniški talent.

Poezija pri poslušalcu, kadar jo ustrezno močno doživlja, ustvarja posebno čustveno stanje. Tehnično bi se stvar glasila: vzburi se živčni sistem, v kri se iz endokrinih žlez pričnejo izločati nove količine in razmerja hormonov – in tako dalje. Za evolucionistične argumente je podrobna fiziologija teh dogajanj razmeroma nepomembna – glavno je, da obstaja in da tisti, ki se s tem ukvarjajo do zadnje možne potankosti, ne trdijo, da je v njej kaj nadzgodovinskega ali nadbiološkega. Tako lahko mirne duše izjavimo, da je za kakšno žensko ustrezno lepa pesem izpod pesera ali iz grla moškega afrodiziak podobnega tipa, kot je za čričkovo prijateljico njegovo prepevanje oziroma goslanje.

Poezija kot hendikep

Eden od še posebej zanimivih sociobioloških predlogov, ki je v zadnjem času znova popularen, je tako imenovano *načelo bremena* (*handicap principle*). Govori o tem, da so nekateri samci v teku evolucije izoblikovali nekatere lastnosti – ne *navkljub* dejstvu, da jim prinašajo nevšečnosti, temveč ravno *zaradi* tega. Oziroma natančneje – ne ravno zaradi *tega*, marveč zato, da samicam pokažejo, kako so navzlic temu svojemu bremenu še vedno sposobni, torej boljši od drugih, ki tega

bremena nimajo – saj si ga ti pač gotovo ne morejo privoščiti. Če gre pri tem za absolutna bremena in tegobe, kot so na primer orjaški rogovi losa ali razkošni pavji rep, utegne biti stvar nekoliko nesmiselna, saj lahko kaj hitro pride do izenačitve dobička in izgube – kolikor več samic bi tak hendikepirani gusar po tem načelu obvladal, toliko manj bi bil lahko po drugi strani življenjsko sposoben, kajti ne pozabimo, da govorimo o realnem bremenu, ki po sami svoji definiciji pomeni manjšo zmogljivost za preživetje.

Če pa spregovorimo o hendikepu v sferi obnašanja, bo zadeva zaradi svoje večje fleksibilnosti videti bolj zanimiva. Gre namreč za to, da se samec lahko sam odloči, kdaj bo svoj hendikep dodobra pokazal – in tega prav zato najbrž ne bo počel takrat, ko bo tveganje pretirano. V tem je že pri ptičih videti pomembno razliko: pav, ki je fizično oviran s svojim repom, nima nobene izbire – če ga napade plenilska zver, ne more odvreči repa, da bi se nato lahko hitreje gibal. Slavec pa, ki osvaja svojo simpatijo, lahko ob grožnji, da ga bo napadla ujeda, še vedno pravočasno odneha in odleti.

Poet podoben je gospodu zraka – vendar pri tem ne mislim na originalnega Baudelaireovega albatrosa, ki bi bil v tem primeru s svojimi velikanskimi krili na palubi ladje kvečjemu ustrezna primerjava za omenjenega pava z vso svojo problematičnostjo. Poetova krila, ki so seveda prispodoba za njegovo pesniško dušo, niso nikakršna stalna ovira za njegovo bivanje v prozaičnem svetu vsakdanjosti. Že res, da so posamezni ustvarjalci poezije tako subtilne in blage osebnosti, da so neprilagojeni na ta popredmeteni in ponoreli svet – toda vprašanje je, kaj lahko tak docela neživljenjski človek svetu sploh pove, torej, ali je to sploh še poet ali pa v resnici samo nekakšna uboga izgubljen duša. Sodoben, preživetveno sposoben poet je tak, da zna svoja krila tudi zložiti in se vsaj občasno obnašati kot vsak drug uravnovešen človek. Toda – ob nekaterih trenutkih, pa tudi dolгих obdobjih pesniškega navdiha in hrepenenja, je zmožen te svoje lastnosti gnati do velikih skrajnosti. Pozno v jutranje ure lahko bedi in piše in ustvarja – tako rekoč za nič. Pesem je tako neoprijemljivo čuden izdelek, da je nemogoče izračunati njeno fizično korist – in če bi se kdo tega lotil, bi predvidoma ugotovil, da je ta precej manjša od tiste, ki bi jo lahko dosegel z marsikatero drugo dejavnostjo – in to v prvi vrsti vsekakor prav on sam, človek, ki bi se na poezijo spravil z metrom.

Prav ta iracionalna poteza poeta je tisti duševni hendikep, ki pomeni nekoristno izrabo časa – a po drugi strani je prav dejstvo, da si to lahko privošči brez posledic, znamenje, da je sicer sposoben – kajti v svojem preostalem času zna dovolj dobro poskrbeti za svoj obstoj (pri tem je treba kajpada odmisлити na primer tiste, ki živijo na tuj račun – a v tovrstnih razpravljanih tako in tako vselej govorimo v smislu *ceteris paribus*, torej odmišljajoče vse dodatne stranske učinke, ki sicer lahko vplivajo na naš predmet, niso pa z njim v nujni ali neposredni zvezi).

V malo bolj šaljivem smislu bi šli lahko še naprej in rekli, da so slabi pesniki še toliko bolj transcendentni od tistih boljših – saj je razmerje med njihovim trudom in vložnim časom ter na drugi strani učinkom, še toliko bolj obratno in absurdno. V tem smislu bi bil njihov hendikep še toliko večji, njihova potencialna uspešnost pri spolnem izboru pa toliko izdatnejša. In nemalokrat je to celo res: nadvse povprečen pesnik je za številne ljudi veliko bolj sprejemljiv kot kdo z bolj samoniklim pristopom, ki je pri tej dejavnosti nujen – seveda pa ne tudi zadosten – pogoj za kvaliteto (čeprav obstaja dandanes v zvezi s tem, vsaj pri nas, neki drug in, po mojem mnenju, težavnejši problem – namreč, da obči pogled na poezijo sodobnikov zelo izrazito usmerja peščica medijsko močnih literarnih kritikov – in še tistih nekaj ljudi, ki sploh konzumirajo poezijo, se po načelih črednega nagona zgleduje po tistem, kar

je predtem uradno sprejeto – poezija je namreč preveč nejasno področje, da bi si ljudje vseprek upali izraziti svoje lastno mnenje, za katerega je pač treba poleg nekaj znanja še veliko korajže in pokončnosti).

Vendar ta zakonitost nima več nobene neposredne zveze z načelom hendikepa – razen v smislu duhovnosti. Tistemu, ki je slab pesnik, pa se tega vsaj deloma zaveda in se temu ustrezno ravna, ni pravzaprav kaj očitati. Huje je s tistim, ki je slab, pa tega ne ve (in še toliko bolj žalostno, če tega ne opazijo niti drugi) – njegov hendikep, in to na vseh ravneh, vključno z duhovno, je obilen. S takšno pomanjkljivostjo lahko upa le na to, da bo naletel kvečjemu na podobno pomanjkljivo partnerko – pri čemer pa seveda že dolgo ni več sledu o kakšni pozitivni spolni selekciji, temveč ravno narobe. Celo metafora *hopeful monster*, ki jo uporabljajo evolucionisti, je zanj ustrezna samo po zvenu, ne pa tudi vsebinsko – saj je pri nadobudnih pošastih prav potencialni napredek tisti, ki jih lahko ohrani pri obstoju, v gornjem primeru pa ta pogoj prav zagotovo ni izpolnjen.

Poezija onstran biologije

Trditev, ki bi bila docela nasprotna od tiste radikalne sociobiološke, bi se glasila: v poeziji ni niti sledu biologije. Tako zastavljeno trditev bi lahko izpodbijali z različnimi ugovori – najbolj banalen bi bil na primer ta, da je pesnik biološko čisto navaden človek, ki bi brez hrane prenehal delovati v treh tednih, brez vode v treh dneh, brez zraka pa v treh minutah; brez svojih bioloških prstov ne bi mogel pisati, brez jezika ne govoriti, brez možganov pa niti misliti ne in ne čustvovati.

Druga, preostala in manj ambiciozna raven trditve, pa bi se nanašala na vse tiste zgoraj naštevane in razprostrte sociobiološke oziroma evolucijsko psihološke hipoteze – ki bi jih poskušala seveda zanikati. Razmisleka vredna opora pri tem bi bilo že omenjeno dejstvo, da pesmi pišejo in objavljajo, prav tako kot moški, tudi ženske, in pri teh je potencialna biološka korist veliko manjša.

Druga trditev iz tega tabora bi bila, da je med moškimi poeti nemara tudi nekaj takih, ki jim ni čisto nič mar na primer za literarne večere, na katerih bi kot zvezdniki noči lahko uspešneje spoznali zanimive, izobražene in lepe obiskovalke, ki bi jih prišle poslušat in gledat. Nekaj je gotovo tudi takih, ki pišejo kvalitetne verze, pa jih ne nameravajo nikoli objaviti – češ da bi se s tem izneverili svojemu resničnemu duhovnemu statusu poeta. Med njimi so resda tudi tisti, ki so še kako poskušali objavljati, pa so se po neuspehih naposled odločili za varianto *kislo grozdje*; drugi pa so najbrž tisti pravi poduhovljeni ustvarjalci, pisci najlepših, izgubljenih knjig – za katere ne bomo nikoli izvedeli. Če obstajajo taki, potem drži tudi navedena – a na tem mestu že revidirana – kontrasociobiološka hipoteza, da prava poezija ne nastaja kot posledica bioloških motivov, niti zavestnih niti podzavestnih. Vendar pa je problem ta, da obstoja tovrstnih pesnikov ni mogoče dokazati – in to po sami njihovi zaostreni definiciji: kakor hitro bi prišla na dan že najmanjša njihova stvaritev ali, navsezadnje, celo samo informacija o tem, da bi utegnili spadati v to najskrivnostnejšo in najsamotnejšo skupino inherentno ločenih in kontemplacijsko samouresničenih posameznikov, bi s tem pri priči prenehali biti predvsem to, kar naj bi bili vse dotlej. Možnost potrditve njihove eksistence ostane torej samouničujoča, paradoksalna in za vselej neminljivo metafizična.

Namreč, tudi če bi zapuščino tovrstnega pisca našli šele po njegovi smrti – kar bi bil še zadnji možni kontrasociobiološki argument –, bi mu lahko sociobiologi očitali implicitno, podzavestno špekulantstvo, da bo zaradi njegove slave na boljšem

pač njegovo bližnje ali pa, če tega ni, daljnješe sorodstvo – kar bi lahko spet zelo učinkovito podprli s teorijo genske sebičnosti oziroma vključne zmogljivosti (*inclusive fitness*), ki k biološki zainteresiranosti posameznika ne štejeta le skrbi za lastno kožo, temveč tudi za svoje, tako neposredne, kot tudi stranske sorodnike.

Poezija znanosti

Po doslej zapisanem nam je moralo postati jasno – komur to ni bilo že prej –, da za pojav poezije naravoslovni pristop ni ravno pretresljivo oziroma dokončno razlagalen, vendar pa tudi ne docela irelevanten. Do tu nas je torej zanimala naravoslovna utemeljenost poezije – v nadaljevanju pa si bomo pogledali obratno vrsto povezave med obema področjema: ali je oziroma koliko je poezija lahko temelj naravoslovju, pa tudi znanosti nasploh.

Poeti so, po mnenju nekaterih mislecev in literatov, najpomembnejši ustvarjalci duhovnih vrednot človeštva. Znanost naj bi bila potemtakem le nekakšna pomožna sila, ki preverja in nato še pragmatično uveljavlja spoznanja in uvide, ki jih je že davno pred njo ustvarila poezija. Pesniki so v tem smislu nekakšni duhovni stebri sveta (dasiravno je ta metafora v resni nevarnosti, da jo nadkrili druga, še bolj samonikla, ki jo je izrekel nek policaj v Fiesi dvema zelo utrujenima pesnikoma: *stebri sramote!*).

Toda kdo je v resnici lahko tovrstni profet: pametni ali neumni poet, se pravi, natančneje – tisti, ki je izobražen, ali tisti, ki je neuk? Gre namreč za to, da je tisti pisec poezije, ki zelo veliko ve, obremenjen z verjetnostjo, da se bo nehote in nezavedoma nanašal na razne vire – ki, toliko bolj mogoče, niso njegovi lastni. Tisti pa, ki ne ve nič, je lahko docela izviren; a tudi po tej poti argumentacije ne kaže iti predaleč, saj bi na koncu prišli do nekoga, ki bi bil nepismen ali celo ne bi znal govoriti. Pa tudi že pred tema skrajnostima – nekdo, ki sila malo ve, nima tako rekoč nikakršnega izhodišča za nadaljnje razmišljanje, ki je nujna podlaga za lastno ustvarjanje. Kot ponavadi, je dobra nekakšna – ne bomo rekli srednja, saj preveč spominja na povprečnjaštvo in sivino, temveč – prava mera.

Sploh pa, razmišljanje o tem, kdo je primeren prerok in kdo ne, lahko tudi samo kaj hitro postane neumestno oziroma znamenje nezdrave mentalne mere – kajti tovrstne stvari se ne odvijajo po načrtovanih programih in tudi ne nujno na podlagi posameznikovih kvalitete – temveč v izraziti odvisnosti od trenutnih razmer, in šele te, sestavljene iz številnih osebnostnih, družbenih, okoljskih in naključnostnih parametrov, določajo umestnost in vrednost dane domislice.

V realnem svetu vendarle samo redkokateremu poetičnemu stvarniku tudi dejansko pripisujejo duhovno osnovo za kako kasnejše znanstveno odkritje. Tako je ponavadi tudi pravično. V nasprotnem primeru bi bilo približno tako, kot če bi, denimo, Empedoklu, ki je več kot dva tisoč let pred Darwinom spregovoril o postopnosti pri nastanku živih bitij (v prvi fazi naj bi bili po njegovem obstajali samo posamezni udje, ki bi naj se bili nato pričeli vse bolj ustrezno združevati, najprej torej v razne monstrume, nato pa v današnje oblike živali in človeka) priznali intuitivno odkritje evolucije, in bi bil Darwin obravnavan le še kot nekakšen tehnični izvedbenik tega že davno spoznanega načela. Nasprotno, v sodobni znanosti sama intuicija čisto nič ne zaleže. Če bi bil na primer kdo v obdobju med svetovnimi vojnama napisal pesem o čarobni dvojni vijačnici kot osrednji molekuli življenja, bi bili vse znanstvene zasluge še vedno pokasirali tisti, ki so to zadevo pač tudi eksperimentalno dokazali.

Najveličastnejša, če že ne vselej hkrati tudi najpomembnejša odkritja v znanosti pa so vendarle tista, pri katerih je človek, ki sam pride do fascinantne ideje, hkrati tudi tisti, ki jo nato znanstveno potrdi. Za kaj takega je potrebna izjemna kombinacija lastnosti znotraj ene same osebe. Tak človek mora biti v enem potrpežljiv in resen izvajalec preverbe ter strogi sodnik njenega izida – a že daleč pred vsem tem tudi ustvarjalec sanj, metafizični subjekt, z eno besedo – poet.

Nekoč so v habilitacijskem univerzitetnem postopku nekemu očitali, da so njegovi teksti *premalo suhoparni*. Če bi uporabili kako drugo sintagmo, bi bila stvar še razumna – izraziti so, seve, hoteli svoje, poklicno utemeljeno in zahtevano, nestrinjanje s preveliko literarno noto v avtorjevih zapisih; toda v tej obliki je sama ta trditev izzvenela nadvse – premalo suhoparno, a žal ne tudi oksimoronično (bistroumno- nesmiselno), temveč nekako tako, kot če bi nekemu (a članu omenjene komisije, ki je zadevo sforsiral, morebiti nekoliko težko) odkritosrčno očitali, da je premalo antipatičen, premalo bolešno ambiciozen ali premalo bedast.

Nekatere znanstvenoraziskovalne revije – in med njimi so na srečo tudi take iz, uradno priznane, najvišjega ranga – vsebujejo, poleg količinsko seveda prevladujočih in najeminentnejših rubrik za objavljanje klasično oblikovanih, ortodoksnih člankov, tudi nekatere rubrike, v katerih objavljajo krajše, a svobodnejše, duhovitejše in tudi bolj domiselne zapise.

Poleg tega je tudi na področju pisanja znanstvenih in strokovnih knjig vse več avtorjev, ki se ne uklanjajo pravilu, da morajo biti tehtne stvari tudi neznosno komplicirane in moreče predstavljene. Ne, že kar sam zahodni trg jih je pripravil do tega, da pišejo duhovito in simpatično tudi za malo širše intelektualno bralstvo: pri tem pa je seveda treba ujeti pravo mero še sprejemljive poljudnosti – ki je lahko danes hitro pretirana in bi tak avtor izgubil prav tistega, zase najdragocenejšega – strokovnega bralca.

Kaže torej, da se oblikuje in uveljavlja nov tip pisca strokovnih in znanstvenih besedil, ki ga, poleg očitno potrebnega ekspertnega poznavanja kakega svojega osrednjega področja in široke siceršnje razgledanosti, odlikujejo tudi smisel za duhovitost, besedne igre, prijetno presenetljive asociacije, včasih nežna melodičnost... in druge prvine literarnega sloga; kot ga izreka kdo – ki bi bil nemara že odnehal. Toda.

*Le kratek čas za tem je poiskal
usodo nori učenjak, poet,
nasmeh mu je na ustnicah ostal
in dvoboj je v neznani čas ujet.*